

Ասկէ յայտնի է որ մեր ազգին մանրամասն գիտութիւնն ուսումնասիրելու եւ ազգն ամբողջովին եւ ճշդիւ ճանչնալու հայ ազգագրութիւն ինչ մեծ կարեւորութիւն ունի: Որչափ անթիւ եւն ազգագրական հրատարակութիւնք ուրիշ ազգաց մասին, իսկ մեր ազգագրութիւնն շատ սակաւ եւ ցիրուցան գործոց մէջ աւանդուած է: Անոր համար սրտի կատարեալ ուրախութեամբ կ'ողջունենք այսպիսի մասնագիտական օգտակար ձեռնարկութիւն մը, որ թէ մեր եւ թէ եւրոպացի ամէն կարգի գիտնող մեծ ծառայութիւն պիտի մատուցանէ հայագիտութեան համար:

Էական պահանջը մը մեզի լիովին գտահացում կ'ազդէ՝ այն է խմբագիր-հրատարակչին, Պր. Երուսանք լալայեանի ատակութիւնն իւր ձեռնարկութեան մէջ: Պր. Ե. լալայեան իւր մասնաճիւղին մէջ է: Պարոն ժընէվի շամալարանի շատաքական գիտութիւններու բաժնին աւարտած է, ատեն մը ուսումնական (— իւր հայերէն հրատարակութեանց մէջ նշանաւոր են « Զաւախի բուրժուէք », որ փոքրիկ մէկ մասն է համառօտեալ մեծ ժողովածոյի մը —) եւ ուսուցչական կեանք վարած, այնուհետեւ Վիեննա Միխիլարեան շարք քով մատենագրութեամբ պարագած է իւր վեց ամիս. յետոյ Գարիգի Մարգարեանի գլորցին (École d'anthropologie) յաճախած եւ վկայական ընդունած է: Պր. Ե. լալայեան վերջերս Գարիգի Մարգարեանական ընկերութեան թղթակից անդամ, եւ Ժողովրդական աւանդութիւններու ընկերութեան (La Société des traditions populaires) գործն անդամ ընտրուած է: Ինչպէս կը լսենք՝ նաեւ անցեալ ամիս Գարիգի Մարգարեանական ընկերութեան ժողովոյն մէջ յարգելի Պարոնը « Հայոց նախնի պատմական երգերուն եւ ժողովրդական աւանդութիւններուն վրայ դաստիարակութիւն մ'ըրեր, է որ անչափ ծախս հարկութեամբ ընդունուելու եւ որոշուելու է նոյն ընկերութեան Bulletinի մէջ տպագրել: Եւ արդէն Պր. Ե. լալայեան La revue des traditions populaires ամսագրին մէջ շարունակաբար կը հրատարակէ « Հայկական աւանդութիւններ եւ ստորապաշտութիւնք », յօդուածն: Նաեւ վերջին օրերս ի լոզան մանկավարժութեան քննութիւն տուած է Պր. Ե. լալայեան եւ վկայական ստացած:

Այս ամէնէն յայտնի է որ գործը կարող անձի մը ձեռքն է, եւ մենք կը ճանչնանք իւր աշխատասէր եւ անխնայ յարատեւ բնութիւնը: Այս թերթը հրատարակելու գաղափարը, որչափ

մենք գիտենք, նոր յղացած է Պր. Ե. լալայեան, այլ այս իւր տասն տարիէ հետէ յարգելի Պարոնին գաղափարական եղած է, եւ առ այս ինքզինքն այսչափ յարգութեամբ պատրաստելէ ետեւ՝ կրնանք ապահովապէս գուշակել՝ որ « Ազգագրական թերթն », մեր ամենալաւ հրատարակութիւններէն պիտի ըլլայ: Եւ կ'ըլլայ եթէ Պր. խմբագիր-հրատարակչին գիտնայ իւր ձեռնարկութեան միայն ամենայնամօր գործակիցներ ընտրել, եւ իրագէտ անձանց կատարեալ վստահելի ժողովածոյքներն ու գաւառներն ընդունի միայն, որպէս զի աւազի վրայ տուն շինելու շտապութիւնը, եւ անտես չառնէ հրատարակութեան արուեստական եւ գեղարուեստական հանգամանքները:

Հ. Գ. Գ.



ՄԱՅԵՆԱԽՈՍԱԿԱՆ

Ա. Կ. ՄԷՔԷԼԻՍԻՆ — Ծննդն Կիւնը, Հետեւորութեամբ Ուիլհելմ Թլլըրի. Կ. Պոլս 1894. Յազը. 8. Մատթէսոսան 8 էջ 220. Գինն 5 ղըշ:

Ղըլկունը որ կը ծնանին ու կը զարգանան՝ կոչուած են մարդկային ընկերութեան մէջ ընդհանրապէս եւ մասնաւորապէս նոյնին ամէն մէկ մասին կամ ազգին մէջ դեր մը կատարելու, դեր մը՝ որ յինքեան այնպէս պատրաստուած է, որ նոյն կատարող ռուէ անձը առանց մեծ ջանքի հանդիսատեսի թէթեւ զուարճութեան առիթ կամ անցողաբար ազդեցող մ'ըլլայ: Ընդհանրապէս այնպիսի բնորոշ յատկութեամբ օժտուած ու դժուարակնձիւ է այս գերը, զոր թէ անվարձ կենսով չափ նոյնին մէջ ընկնլման անձ մը ստանձնէ, անտափ կ'ըլլայ այն ստեղծիչ ու կերպարանող ազդեցութիւնն արտադրել, որ այս դերին խորքերուն մէջ սքողուած է: Հարկ չկայ մտադիր ընել՝ թէ դժուարին դեր լսելով հոս գլխաւորաբար ծանր պարտաւորութիւններով բեռնաւորուած մայրական կուռմը կը հասկնանք, զոր զարգացած աղջկունք ձեռք կարկառելով ընկերի, իրեւ սիրտ՝ երբեմն նոյն իսկ իրեւ գլուխ ընտանիք ըսուած շրջանակին պիտի կատարեն: Գերին դժուարութիւնն իսկոյն յայտնագրման կ'ըլլայ եթէ մտածենք՝ թէ լոկ զգայական կամ մարմնային օրոգծներութիւնը չէ որ կինը մայրութեան պատուոյ աստիճանը կը վերածէ, այլ բարոյական մարդու հոգեկան ու մտաւոր ծնունդն է, որ կրթութեան ձեռքով

կըլլայ, ըստ որում կրթութիւնը ֆիզիքական որդեկներութեան հոգեկան կողմէ եւ իբրեւ աւաւելչ՝ հոգեկան գոյացութեան մարդկութեան մէջ:

Մեծ է ուրեմն կնոջ ունեւնալու ազդեցութիւնը, եւ եթէ նկատենք եւս՝ թէ կնոջ ընդհանրապէս ազգի մէջ կենալին վրայ գործելի ազդեցութեան մանր ձիւղաւորած՝ թիւերն այնպէս հեռու կը տարածուին, որ գրեթէ դժուարին է անոնց որոշ սահման մը գծել, պէտք եմք ըսել՝ թէ անհամեմատ գերազանց է կնոջ կոչումը, որուն համեմատ կատարեալ յաջողութեան մէջ գործելու համար՝ բնական, բարոյական ու մասնաւոր գերազանց զարգացման՝ մէկ խօսքով՝ կատարեալ յարմարութեան կը կարօտի — զոր գլխաւորաբար կրթիչ առաջնորդներու ազդեցութեան ներքեւ պիտի ստանայ:

Այս քանի մը գաղափարներն հարկ համարենքանք կրկնել Պր. Սէքլէմանի գործքին արժանաւորութիւնը մասնանիշ ընելու նպատակաւ: Մեր հայկազուն աղջկանին ալ վերոյիշեալ կոչումն ունին, կը կարօտին նոյն կրթութեան ու յարակից ընտիր առաջնորդներու: Այսպիսի ընտիր առաջնորդ մը՝ թէ եւ գրաւոր, կը նկատենք Պր. Սէքլէմանի «ճշմարիտ կին» անուամբ գործը, որ Ռեյերմ Թէյլըրի համանուն (The true woman) երկասիրութեան հետեւողութեամբ գրուած եւ շատերուն արդէն ծանօթ է, ըստ որում մաս մաս առաջնորդ օրաթերթի մէջ՝ Աղջկանց համար» խորագրի տակ հրատարակուած է, եւ այժմ հարկ տեսնուած փոփոխութիւններով ու յաւելումներով առանձին մասերն մէջ կը ներկայանայ մեր առջեւ:

Մտտեանը 200 էջի մէջ կ'ամփոփէ 31 դուռի, որոնց մէջ կը խօսի Հեղինակը կնոջ աղքատութեան, աղջկան մը կոչման, գեղեցիկ հոգեւոյն, ֆիզիքական ու մտաւոր կրթութեան, ունայնամտութեան, քաղցրաբարոյութեան, աշխատութեան, խնայեալ ժամերու, կարգի ու կանոնի, ճշգրտահոգ հաստատամտութեան, յարատեւութեան ու բարեպաշտութեան վրայ, զանց չառնէր խօսիլ աղջկան իբրեւ դուստր, քոյր եւ սիրուհի վիճակներուն, ինչ բանի մէջ սխալելու եւ ուրիշ կարեւոր ու շահաւետ խնդիրներու վրայ:

Մեր վերեւ բացատրած գաղափարները ներդաշնակութեամբ բազմաթիւ առողջ սկզբունքներու՝ կը բեղմնաւորեն գրքին էջերը, որ պատճառաւ զանց չենք կրնար ընել Պր. Սէքլէմանի երկասիրութիւնը ընդմիջեալ յանձնադրարէլ ծնողներու ու շարքութեան բայց գլխաւ-

որաբար ընթերցանութեան ու գործադրութեան աղջկանց, որոնց համար յատկապէս գրուած է:

Թէ եւ Պր. Սէքլէմանի ներկայացուցած կնոջ տիպարին ամբողջական չենք՝ իմաստասիրօրէն պատրաստուած՝ իբրեւ հիմն ծառայող լայնածաւալ բաժանմանց ցանկի վրայ բարձրացած է՝ որ գէպքին մէջ կնոջ տիպարն իբրեւ հաստատ յատակէ անշատուող նրբարուեստ քանդակ մը իր վսեմական կատարելութեամբ մտաւոր աշքին կը ներկայանայ, այսու ամենայնիւ չենք կրնար ըսել թէ հեղինակն իր գիտած նպատակին մերձաւորապէս հասած չըլլայ՝ նկատելով ենթական որուն յատկացուած է մտածանք, հեղինակն ընտրած է իրեն ուսուցողական-վիպական դիւրամատուելի եղանակը, որուն հետ գողտրիկ գրիչ մ'ու սիրուն աշխարհաբար մը միացընելով, յանկուցիչ կերպով կը նկարագրէ աղջկան մը կենքի զանազան յարաբերութեանց ու ասպարեզներու մէջ հարկաւոր եղած բարեմասնական կատարելութիւնները, որոնց ստացմանը կը խրախուսէ աղջկուհիքը, ջանալով մէկ կողմանէ անոնց սրտին վրայ ազդել, միւս կողմանէ ընդելացընել զանոնք կնոջ ոչ այնչափ համակրելի գաղափարին՝ այսինքն խորհողութեան եւ սկզբունքի համեմատ շարժիչ:

Գողմիս վրայ մասնաւոր քննադատութիւն մը գրել չէ մեզ նպատակը, սակայն եւ այնպէս զանց չենք ընէր քանի մը խօսք ըսել գլխաւորաբար աղջկանց ֆիզիքական կրթութեան մէկ կարեւոր խնդրին վրայ, որուն հեղինակն առած լուծման հետ չկրցանք վերջնականապէս հայտատու: Կարեւոր խնդրոյս լուսաւորութեան համար, յետագը կը բերենք Հեղինակին յօդիվերական կրթութիւն՝ գլուխին մէջ (էջ 76) բաժանելը:

«Ընդհանրապէս տարածուած սխալ կարծիք մը կայ, իբրեւ թէ մտաւորական ուսումը պատճառ կ'ըլլայ որ աղջկաները ֆիզիքապէս վատաւոր լըլլան: Բայց բնաւ հարցնող չկայ թէ աղջկաները ամենեւեաւ թիւ կ'ուտեն, թիւ կը հագնեն, թիւ կը շնչեն, թիւ մարզանքներ կ'ընեն: Աղջկն մը որ իր ֆիզիքական կարմութեան յարմար եւ բուսականաշարժ անուշ շտաներ, որ ի սեր մեղալի առողջապահական ըլլալէ շատ հեռու զգեստներով կը պաճուծէ ինքզինք, որ սեղմութեան հեղուցիչ ծանկին մէջ կը սեղմէ ու կը սեղմ մէջքը, որ բարձր կրունկով եւ շատ բարակ երեսով կ'օշիններ կը հագնի, որ սենեակին ասպականեալ օդը միայն ծծելու կը դատապարտէ ինքզինք, եւ եթէ դպրոցական է՝ դատարանին տանիցի շնչուած եւ արտաշնչուած միջուկաւոր միայն կը շնչէ օրն ի բուն, որ իբրեւ զբօսանք թղթմանովի գլուխի եւ գոճած սեղանին վրայ դրել միայն դուռ, թիւսկէս կ'ուզէք

որ քաջամարտիկ ըլլայ, այստեղուն վրայ վարդեր փրթ-
թիւն, շրթունքներուն վրայ կեռասներ հասունանան ։

Ուսմանընէն է, դպրոցն է որ մեր աղջիկներուն
ուսողընթերթեանը կը փնտռէ ։ Կ'ըսուի յաճախ ։ Այո՛,
դպրոցն է, չէնքով սւ. վարձութեամբ անկարգ
է հակառակական դպրոցը, բայց ոչ ուսմանընթերթ
մանքն է ու ուսումնական շղթայթիւնն է շարիքին
պատճառը, եւ ոչ թէ վարձութեանը ։ Ուրեմն մտաւ
որ աշխատութիւնը չէ որ ֆիզիքական կազմու-
թեանը կը փնտռէ, շարիքին պատճառը ուրիշ տեղ
փնտռելու է ։

Աւելորդ է ըսել՝ թէ Հեղինակին փորը
ինչ ընդգիմանայով միայն չունինք հայկազուն
աղջկանց «այստեղուն վարդերը», կամ «շրթունք-
ներուն կեռասները» յաջողակեւ, եւ ոչ ալ
սգիտութեան ու անկրթութեան պաշտպան
հանդիսանալ ։ Թարգման լեզուներէն շատ ծան-
րակշիռ պատճառները, մերքեւ երկու Հեղինակի՝
աղջկանց բնութեան հետ կապակցութիւն
ունցող խնդրոյ մասին բացատրած կարծիքները
յառաջ կը բերենք, որոնք ըստ բաւականի մտա-
ծել կու տան ։

Ռեօսլէր՝ խորհող Հեղինակ մը՝ իր «Կնոջ
խնդիրը» մատենին մէջ (A. Rösler — Die
Frauenfrage 1893 էջ, 89) հետեւեալը կ'ըսէ ։

«Կտրուհայտ արբուքը շատ աւելի աղջ-
կանց կը դժուարացնէ մտաւոր զբաղումը
քան թէ մանչեւրու ։ Եթէ աղջիկները առանց
նայելու այս ֆիզիքական խանգարման՝ անհրաժեշտ
ուսման տարիքը, ահոնց մեծագոյն մասին
մարմնայ խեղական զարգացման պատճառ
կ'ըլլանք ։

Դասարակշիռ Ենոյնպէս Զառմպուրկինման
ծանրախոհ է փորձառու Հեղինակին իր «Դրախտ
կանանց» մատենին մէջ (Al. Schaumburg —
Das Paradies der Frauen 1893 էջ 71) բացա-
րած կարծիքը ։

«Ով որ իրեւ ուսուցիչ յարաբերութեան
մէջ գտնուած է հաղաբաւոր այնպիսի տարիք
առած աղջիկներու հետ, որուն մէջ արբուքի
զանազան կերպափոխութիւններ տակի կ'անե-
նան, ան գիտէ՝ թէ ինչպիսի ֆիզիքական ու
հոգեկան փոփոխումներ պայպիսի արարածներու
վրայ կը կատարուին, թէ քանի քանի անգամ
հայրեն ու մայրեր զառանք իրեն շատագոյնական
պատճառ յառաջ կը բերեն, եւ թէ որչափ յաճախ
զպրոցական կանանաւոր երթեւեկութիւնը ասոնց
շնորհիւ կը կրէ, եւ նոյն իսկ ի պատու դադարման կը
մատնուի՝ եթէ ծնողքը ապագային ու մէն հնա-
րուսը շարիքներու ըլլալէն ծէրել զարգա-
ցնելու տեղ, իսկ մտածութեամբ ըստագոյն չհամա-
րին ուսմանը ժամանակաւորապէս դադարեցնել
տալ աղջկանց ։»

Նկատելով թէ յիշեալ Հեղինակներն լիմզ
խաբելու բնաւ պատճառ չունեցող անձինք են,

եւ ամենեւնու աղ այնպիսի տողեր ընթերցողներու
վրայ զաւեշտական տպաւորութիւն մը թողլու
մտքով գրած են, հարկ է որ զգուշանանք —
մեր աղջկանց օգտին համար — «Ընդհան-
րապէս տարածուած ։», «շատ ընդհանրա-
ցած ։» «յաճախ կրկնուած, կարծիքները վճռա-
ղարար իրելու սխալ հրատարակել, լաւ է որ
այսպիսի զեպերու մէջ ալ բռնեք միջին ճամբայ,
որ ոսկեղէնիկ ճամբայ անուանուած է ։ Մտադիր
կ'ընենք երկրորդաբար այն տրամաւորական
հակասութեան որ զ. օր. Ռեօսլէրի վերոյիշեալ
կարծիքին եւ Հեղինակին (էջ 78) թէեւ փաս-
տով ներկայցած՝ սա ըսածին մէջ կայ ։

«Զատ ընդհանրացած կարծիք մը կայ
թէ աղջիկները մանչեւրու շափ մտաւոր աշխատու-
թեան չեն կրնար տակալ իրենց կազմութեան
պատճառաւ ։ Սակայն շատ մը փաստերով հաս-
տատուած է թէ այս կարծիքը սխալ է, եւ թէ
աղջիկներն ալ կրնան մանչեւրու շափ մտքի յո-
գութեան գիմանալ առանց առողջութիւն-
նին վնասելու ։

Ի վերջոյ ներուի մեղի բաղձնք մ'ալ
յայտնել ։ Է. գլուխին մէջ, ուր աղջկան մը իրբեւ
«Ճամբարի Տիրուհի» վիճակին վրայ կը խօսուի՝
քանի որ այս խորագիրը Ճամբարիտ ամուսին վեր-
տառութեան տեղ դրուած է՝ կը բաղձայիք
նկարագրած տեսնել կնոջ ընտանիքի միջա-
վայրին մէջ ունենալու պատճառաւոր դիրքը,
պարտքերն ու յարաբերութիւնները, զիստաորա-
բար իրբեւ տիրուհի իշխանութիւնն ու ճոխու-
թիւնը՝ մանաւանդ Էրկան նկատմամբ ։ Դարուս
Էմանսիպեմենտը, Էլիթ-օֆիսներու, Էմանսիպեմեն-
տներու եւ այլ օձններու ժխորին մէջ զար-
մանալի չէ, եթէ աղջկանց ալ դադարաւորներ
շփոթեն. խօսքերնիս չերկնցնելու համար զանց
կ'ընենք պատմել յիշեալ անմեղ աղջկան մը
զուարճալի ու հետաքրքրական բայց եւ գաւառ-
էրէպ մը ։ Գիտութեան ապարեզին մէջ՝ ըստու-
թեանց մատուցած յառաջադիմութիւն «շահաւ-
էտ» եզրակացութիւններ հանելու մէջ աղջիկ-
ներն ալ ծարտար են, ուստի զանգաւառանդ ան-
ցնել ու հեծնել (կզակն ու քամալը յայտնին),
կնոջ գերազանց իրաւունք ու վախճան կը սկսին
համարիլ, եւ այսպիսով բարեխաղող մեղադրու-
սինն վերջ՝ երբ յանկարծ տարբեր բան մը
բաղձայ բարձրագոյն պարուն ամուսնակիցը՝
նորանշան բան մըն ալ կ'ուզէ մեծապատիւ տիկնոջ
կողակիցը. թէ չյարգող՝ Աննայէն իպիպիտայ
իպիպիտայէն Հերովդէսի անկերթանակի պոյտ
մէն է որ կը սկսի, եթէ բարձրագոյնաւոր «սուրբ
միամտութեամբ» մը յանձն չառնու «ի սէր իա-

ղաղութեան, փրկարար շուականի խոնարհ երկրպագութիւնը: Արդ ինչ որ Հիւնէկարաներու եւ Փիլոմենաներու քով մուտ սկսած ե գտնել, կարող եւ Հռիփսիմէներու եւ Սաթիկիներու քով ալ գտնել. եւ եթէ Հեղինակը ապագային այս տեսակ խնդիրներու հայեցող մատնին մէջ ցիրուցան, յայտնի ու լռելիայն հաղորդած սկզբունքները ճոխացնելով մէկ ամփոփ եւ լուսաւոր գլուխի մէջ դետտել, առաւել եւս շնորհապարտ կը կացուցանէր ընթերցողները:

ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ ՄԻԿԱԵԼԱՆ. — Հրապարակ. Ժողովրդական երգեր: Կ. Պոլիս 1895 Տպագ. Առատուրեան. 128, էջ 16, 9 րոմ 1 րը:

Հեղինակը ծանօթ եւ արդէն իր Ժողովրդական բանաստեղծութեանց բովանդակութեամբն ուրիշ հրատարակութիւններով, որոնք հասարակութեան մէջ ընդունելութիւն գտած են: Իր «Սփոփանք Նումիկին» սպասած է, իսկ «Իլլական կեանքի Նումաքներ» արդէն երկրորդ տպագրութեան արժանացած են. այժմ կ'ընծայէ մեզի Հեղինակը իր թէեւ փոքրիկ բայց սիրուն քնարիկը, որ ութը համեմատաբար համառօտ ու ընդարձակ ոտանաւոր (Ժողովրդական երգեր) կը բովանդակէ. «Համբար», «Անձարակը», «Ընդհանրականութիւն», «Իսկանառաջը», «Խման գիշերը», «Թըրաւրէի եմ», «Արժապետին Յորդեանը» եւ «Նոր փեսան» են այս երգերուն խորագիրները: Ոտանաւորները ընդհանրապէս լուս կազմուած եւ սահուն են. «Խման գիշերէն» հետեւեալ պատասխիկը

Ուր մինաց, զոր եւ առ տարի գարուն,
Փոշին ու քորտինք ամառ օրերուն,
Հատաւ փառած ունի, կը տիրէ ձրմու,
Փողոցն ինկեր եմ, կէս մերկ կիսամուս:
Խօսքը մըլերիսի, ալ լուսնիմ շապիկ,
Ոտերս որ ըսես, շատուց են բապիկ:
Անը կը քաշեմ չոր հացի մը քլուս,
Այս է ինծի պէս մարդուն շուշկուս:
Հա, գէշ կատակ չէ, ծերուկ Ս. Եսկիւր,
Թաթուէ մորտքը, ձուռ թափէ լոփ լոփ:
Ու՛՛՛՛՛, ու՛՛՛, ինչ ցուրտ է, սառեւի է գետին,
Զըմուս կոյ ձրմու, գեւ աւար ետին: Եւն:

Փոքր ի շատէ լոյս կը սփռէ. «Բնարիկին» ներքին յատկութեան ու լեզուական նկարագրին վրայ: Պր. Յովհաննիսեան սիրող է Ժողովրդական պարզութեան, իսկ լեզուի կողմանէ կը հետեւի ոչ այնչափ Ժողովրդական իսկական ուսմանը որչափ ընտանեկան բարբառի: «Բնարիկին» ութը թերթը յաճախ յանդիցիւր տպագրութիւն կը թողուն ընթերցողին վրայ:

Հ. Ա. Ա.

ՄԱՆԻԿԱՆԻԿԱՆ

ՄԱՆԻԿԱՆԻԿԱՆ

Տահմիկի Պիւնդուկի թղթաւորը:

Վաղրդա գրեթէ երկու տարւոյ պէտք ունէր արեւմտեան Ափրիկէի՝ Տահմիկի սեւաւ մորթ իշխանն կատարելապէս նուաճելով հպատակեցնելու: Եւ այս գործս՝ որ գաղղիացի Տոտս (Dodds) զօրապետին էր յանձնուած, ստուգել գիւրին չէր, որովհետեւ առ Տահմիկացիս ոչ միայն ազգին ընդհանուր պաշտպանութիւնն նուիրական պարտք կը համարուի, այլ նաեւ իշխանն անձին պաշտպանութեան համար ունի Ափրիկէն քաջամարտ գունդ մը, որ 800 մարտիկ՝ յամուսնութենէ ինքնակամ հրաժարեալ կանանցմէ կը բաղկանայ, որոնք իրենց յանդգնութեամբն ու քաջարտութեամբն այրերն ալ կը գերազանցեն: Իրենց պաշտպանութեան գործիներն էին՝ դաշոյն, գերանդի, աղբիւր, եւ սակե զատ ուրիշ բաղամաթիւ կրկնահար հրացաններ եւ հին առքանակներ: Բայց այս ամենայն չկրցաւ իրենց օգնել. յամին 1893 Սեպտեմբերին Գաղղիացիք պատերազմն վաստակեցան. իսկ իւր մարդիկներէն լքուած ու մատուած Բալանաւոր թագաւորն մերթ այս եւ մերթ այն գիւղի մէջ կը պահուէր, իւր անձին հետամուտներէն պրծելու համար: Այս աննպատ բախտէն պատելու եւ ֆէրիէրգուութն ու խանդաղատութիւնը շարժելու համար, 1893 Յուլի արարչ Սեպտ. 30ին Պէհմանցի վերջին մարդաղորհը կատարել տուաւ. իւր քով մնացած սակաւամիւ գերիները մորթել հրամայելով: Սակայն դէր իւր ջնքով աղաչանաց չլսեցին, եւ Գաղղիացիք սատակապէս կը հալածէին: Եւր վերջապէս ի յետին կարողութեան հետամտից մերձեանք իմացաւ, մեծ ցաւով իւր մայրն ալ զոհել հրամայեց, որպէս զի անդիի աշխարհքն իւր կէտէն հոգը հաւատարմութեամբ պատմէ հոս իրեն պատահածներն ու թերեւս սարդ գարման տանի: Սակայն դեռ Նոյն օրը Յուլի 25ին ստիպուեցաւ Պէհմանցի փոքր գիւղի մը մէջ յաղթական Գաղղիոյ կամաց առանց պայմանի անձնատուր ըլլալ: Պէհմանցի Տոտս զօրապետին տարուեցաւ եւ անկից քունտն ծովեզերեայ քաղաքն՝ ուր կաղնեայ ստուար տախտակներէ շինուած պատուարի մը իւր բաղամսերունը ընտանեօրը հանգրծ արգելուեցաւ:

Գաղղիացի նմանահան մը ինչորեց իշխանէն որ իւր ընտանեօքն հանգրծ լուսանկար

